

К Е Е Р

(„Молм“ гидг түүжкэс)

(Чилчнь. Эмцнь 187 номерт).

Күүндөр цаараднь төвкүн болв. Хошин сүүдрт ирдж суугьад, ирсн улс хөөчтэ ю-бис күүндв.

— Хот-хоолар ямаран баянэт? — болдж района ахлал сурв.

— Му биш гилгьтэл, болдж Дала эклв, — гуйр баянэ, цам биди хар-махи уга. Тоси гуйр хойриг Алтагьас авч ирлэвди. Укр, хэ худддж авад угавди.

— Мах юнъгад эс авнат, мөнъгэн арвдлжэнт? — болдж директор үгэн орлуулв.

— Мөнъгн харм бишл, фермд махи хая-хая гарна. Маниг эндэс одтл, чилдж одна.

— Гер бэрх санатавт? — гидж Ботхна Балдр сурв.

— Санан ик баянэ, зуг биди кеер йовнавди, ягьдж бэрхнь медгддж баян-ш.

— Ирсн хальмгудт правительств ик мөнъг өгчяна. Өгийгьар арви мнъгн арслнъ авад гер бэрдж авч чаджанат. Эрки биш гер бэрдж авти. Мөнъг авхар эрлгь өглт?

— Огэд угавди, өгх кергтэ. Зуг кен бэрхв, эврэн кеер, малд.

— Цаас орулдж өгтн, мөнъг авч өгнэвди. Зуг гериг бийсти бэрхмт, — болдж директор кель.

— Амтн келхлэри центральн деер гер бэрүлдж баянш гинэ. Кемерджан гер бэрси хөөн центральн деер бэрх санатав. Зөвшэл өгхмт?

— Центральнд намаг хэрүлхм бишт, гер бэрэд ю кехмб? Көдлджэси газртан, ферм деер гер бэрти, — болдж директор ганьдгав.

— Геритн өдр болгын бэрэд баян-ми бишл, көдлсн цагт баян брэ өлдж. Көвүд күүжм биди өсдж баянэ, да-кад көгшрсн цагтан центральнд гертэ баян санатав, — гидж өвгн хэрүцв.

— Семен Павлович, гер бэрх мөнъг амтнд авч өгх кергтэ. — гидж района ахлал кель.

— Кегэд баянгов, — гигьад директор ормаси босв. Дакад Ботхна Балдр чиги босв. Кур төгсесинь медэд Дала бас дахллад босв.

— Нэ, саянэр көдлдж баян, — гидж келэд, района ахлал машин талан гарв, ардаснь Семен Павлович чиги дахлв.

Дегдмэл хар машин дүүгэд гарад одв. Эрднин Дала ганцхари үлдж арднь кесг тоолвр тоолв. «Бүкя райо-на ахлал кун, — гих ухан үүнд орв, — Болв нам пер-усим чиги кергтэ гидгар сурси уга, ягьдж көдлджэхим чиги далагьар медси уга. Директор ил хаджгьр юм келдьянэ. Кеер йовх хөөчир эврэн гер бэрдж чадхий? Да-кад, центральнд бичэ гер бэртхэ гисн юмб? Тер чик болхий? Балдрла адл ик үүлд баян, сургьультэ-ардмтэ улс нүдн-амн эс болхла, биди ягьдж амрхмб?»

Кесг тиним ухан толгьад хутхллад, кеер йовси Эрднин Далаг түүрчүлв.

ТЕГ ДУУДЖАНА

Хургин хөөн асхи ора, Эрднин Дала Дуукран тал ирв.

— Аав, таниг кесгтэн күлэгьад, — болдж күүжи тосв.

Өвгиг суулгьдж оркад, хот-хол тавад, нег шил арк тавв. Нег кегьад уучкад, Дала аркинъ хэрү өгэд, хотан идв. Хотан уугьа баянж, хөөч энд-те-ндэн халэгьад баянэ. «Дүүвр кезэ ордж ирнэ» гидж эн санджана.

Дуукра джомба авч ирэд стол деер тавад, тос тавад, самри баянж келдьянэ:

— Аав, би тана фермд көдлх болдж гарвв.

— Кен кезэнь тиним шидвр гаргь-смб?

— Комсомольск хург деер тигдж шидвди. Арви хойр комсомольцир хөөнд гарчана. би бас сура баянж хол фермд одх эвшэл авв. Тана зоо-техникиг мини ормд гаргьхми, центральн тал тер гүүгьад ирх кун.

Дакад, тенд тана тал өөрхи, өдр болгын гишнъ гертан баянж баянж чадхв.

— Эврэн, сэн санагьар гарчач болхла, би бурута гиджэхшв. Дүүвр ягьла, чини герт баянжгов? — болдж өвгн сурв.

Башрсн баянж гарад, Дуукра хэрү өгв:

— Дүүвр өдр болгын нааран ирнэ, сөбдн Николайта хамдан Яков Ивановичид хонна.

— Нам тиним гигьич, — гидж Дала утар татдж кель, — не көдлмшнъ юм болджана, юмнд орджану, угай?

— Директор хөөндэн од, нань көдлмш өгшнв, — гидж келси билэ.

— Ода оли багьчуд центральнае фермүр, отармудур йовджахла, центральнд көдлмш түүнд өгнэ гидг хату. Нам ода нигтл-тигтл хэрү көдлмштэн орхнъ зокхми, — гидж өвгн келэд цаянжэн уудж төгскв.

Удл уга орндан орад кевтдж оркад, Дуукра кель:

— Баав, мана совхозини туудж медвт, келдж өгтн.

— Медлго. Мини нүднд үзгддж тогтсми, — гидж Дала эклв. Хөрн доладгч джил эклдж таньгьчд совхозмуд тогтагдсми. Тигьхд «Улан малч», «Улан хөөч» хойр совхоз баян-сми. Дакад, хөрн йнесгч, гучдгч джилмүдэс эклэд талин кесг совхозмуд гаргьсми. Мана Молмин совхоз тигьхд «Улан малчин» нег фермнъ билэ. Баянжудиг йовулхд, тендэ мал колхоз, совхозмудар орсми.

Тер цагт Молмд гурви-дөрви землякэ билэ. Ода йоста ик балгьси бол-ад баянж.

— Тавдгч ферм баянсн газрт өмшнъ юм билэ?

— Тенд юмн уга билэ, Манцын Санджин үвлэнь баянсн газр. Танд

багьчуд юм медшгот. Оми цагт халь-мг улс хот-хотари баянж, нүүдг баян-сми. Орк-бүл болгын эврэ ишкэ гер-тэ болдж билэ. Тер гериг тави мину-тин дунд бэрдж, цуцдж болдж билэ. Зургьан терм, уньдуд, харач, нег үү-ди — баянсн моднъ тер. Иргч, деевд-туургь, орк ишкэнь эн. Ишкэ гериг хойр сэн темэнд ачхла юмн үлдгө билэ. Увлд баянж гер-үвлэнь баянж. Тендэс апрелин эклэар гарч нүүгьад зуснъгдан ирдг билэ. Зунин дуусн, эвэр кинтред намр болтл зуснъгд баянж. Намрт хэрү нүүдж ирхлэ, үв-лэньгн өвси шавшад баянж.

— Йоста «пастбищеоборот» баянж терти.

— Юм гинэч?

— «Пастбищеоборот» баянж гин-эв.

— Терчинъ юм гисн үгв?

— Идг соляд баянжлэ, номинэр тиг-идж келгдми. Увл, зуснъг гисн наадна, юмн биш, ик ухата йовдл. Тер кезэна уул хальмгн медг ав-ртэ сэн эв-аргьиг биди далагьар медхшвди, болв тенд манд йир ик кергтэ. Танла адл медэтэ улс манд, багьчудт заадж, үзүлдж өгх зөвтэ.

— Мел тиним, иньгм. Зэрм багьчуд маниг күүнд тоолхш, чи мел чикэр келдьянэч. Биди багьчудт чадси ме-дсари заах, багьчуд маниг номин хал-хар сургьх. Тиним эсий?

Тер кевтэн эн хойр кесгтэн күүндэд кевтв. Орүн орлэ дуг ту-сдж унтхав. Ор цаянжлэ, хөюрн алдл уга серцхэв. Өвгн йирин дасад баян-күн. Дуукра кезэ чиги парн гартл бо-сх, — болдж бийдэн үгэн өгси күн.

Тер учрар ягьдж нөр күрвчи, арагь-ан зуучкад, өсрэд босдг күүжи.

Орүн хот-хоолан уучкад, Дала, Яков Ивановичин тал одх болдж гар-в.

— Икэр бичэ удти, керган чилэх-лэри хэрү ордж ирти. Тигтл би бел-ли болчхэв, хамдан хэрий, — бол-дж күүжи Далаг гарч йовтл кель. Явана тал ирхлэ, бийнъ уга баян-ж ики эрт ферм орад йовдж оч.

Дуля хот-хол келдьянэ. Николай хош-хорагьан белддж баянэ. Дүүвр Николайин орэд дегтр умшдж сууна.

— Менд баянж?

— А, авгь ирдж йовна, баянэ, баянэ, — гидж Николай гаринъ авв.

— Хувц-хуиран белдэд, ягьджах-мч?

— Йовхар белддж баянэв. Эндр маниг хошмудур авч одхми, хөөнд орхар үгэн өгвди. Тана, медэтэ ул-син гарг авч, тана селган болдж зо-гех услвди.

— Сэн, сэн. Залу гидг эн. Болв, зэрмнъ хөөнэс, цусан үзси гаха ке-втэгьар зулна гидж келэд, Дала кө-вүн талан халэв. Дүүвр нег амсхл дунд умшдган уурад, деегшэн хал-адж оркад, «мусг» гидж инэгьад, даки эклэд умшв.

— Тана келси чик, тиним улс баян-жнъ үни, — гидж Николай бас ин-эгьад кель. — Болв, мини үр Дүүв-рин тускар келдямд болхла, энг-му күн биш: өцкелдур багьчудин ху-рт хэрү хөөндэн орх болдж үн-өглэ. Эндр Дүүвр манла йовдж баян-нэ.

— Нам гигит, багьчуд. Сэн эклц. Таниг хөөнэ эрдм гартан эс авхла, нань кен кехмб? Мана, медэтэ улсин ганцхи халэсн улс — тацнт, багьч-удт. Сэн, йир сэн болджана. Дуукра бас мана тавдгч ферм орджана, тенд көдлх болдж.

Тигьжэти герин эси герги ордж ирв.

— Дала, медвт, Цагьан ханянд-тому уга баянж? — болдж Дуля сур-в.

— Менд, менд. Гем шалтг уга баян-эвди.

— Ода мана көвүн хөөч болад йовджана. Бичэ йов гигьад ячкв. «Амтнэс дутш угав» — гигьад зал-агьан таслад баянэ.

— Дуля, чи ик «эндү» гаргьджа-знач. Коля чик уха ухалдж, «залу күн зангьсн талан, завди модн наянхлси талан» — гидг. Залу күн

санси хөөн, зөв өгх кергтэ.

— Зөв өгвчи — эс өгвчи йовджа-на, — болдж Евдокия Ивановна уу-рлси баянжлэгьар кель.

— Эадж, мана көгшн авгь чик үт келдьянэ. Чи эвв өгчкеламч. Би ав-ртэ гидг хөөч болхв.

Тигьдж-игидж күүндлэд, хот-хоо-лан уудж төгскэд, көвүд йовхар бе-дрв.

— Дүүвр хэрх саната болхла хам-дан йовий, тергм Дуукран өбр зог-сдж баянэ, — болдж Дала кель.

Көвүн эцк хойр гарад, күүкнэ тал ирв. Белн болчхси Дуукра күл-адж суудж. Хойр залу чемолагьинъ авад гарв. Орэгьан төгальнэгдн хал-ладж оркад, Дуукра ардаснь дахад гарв.

Дүүвр Дуукра хойр дорагьур нег-неган халэчкэд терги деер гарцхав.

Өмннъ сууси Дала джологьан кө-ндэв.

НАРМИН Морхадж.